

Кононенко Світлана Іванівна

учитель української мови і літератури

Великоканівецького НВК

«Дошкільний навчальний заклад –

загальноосвітня школа І – ІІІ ступенів»

Чорнобаївської районної ради

Черкаської області

Виступ

на науково-практичній Інтернет-конференції «Виховний потенціал творчої спадщини Т.Г.Шевченка для організації сучасного освітнього процесу» щодо відзначення 200-річчя від дня народження Великого Кобзаря

**ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА НА УРОКАХ У
ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

Анотація

Ми, учителі, повинні повертати втрачений престиж національної літератури, виховувати її майбутнього читача і шанувальника. Піднесення українського слова є свідченням високої духовної та цивілізаційної розвиненості нашого народу. Література є невід'ємною складовою його національної культури. Одним із завдань є формування бачення в українській художній творчості ментальних особливостей української людини. Тому глибоке вивчення життєвого і творчого шляху геніального земляка Т.Г.Шевченка на уроках української літератури є необхідним та актуальним.

Уже для багатьох поколінь українців Тарас Шевченко означає дуже багато. Адже його творчість невичерпна і нескінченна, незупинна й актуальна.

«Шевченка розуміємо настільки, наскільки розуміємо себе – свій час і Україну в нім. І наша доба, як і кожна попередня, прагне наблизитися до розуміння Шевченка. Та, щоб краще збагнути його як нашого сучасника, треба повніше збагнути його як сучасника людей, проблем, суспільства середини ХІХ ст. Шевченко сам приходить у наш час. Проте й ми повинні йти в його час. Тільки так між нами й ним глибшатиме взаєморозуміння.

Ми захоплюємося ідейним авангардизмом свого великого поета, його високим громадянським образом, політичною і моральною принциповістю, його органічною приналежністю народові та багатьма іншими дорогоцінними якостями, що пов'язані в нашій свідомості з його іменем. Однак чи завжди і чи сповна можемо собі уявити, що за цим стояло, скільки це коштувало боротьби, болю, мужності, прозріння думки, сили волі, природної чистоти й доброти? Мабуть, нелегко це відчутися і уявити конкретно, бо для цього треба добре знати не лише самого Шевченка, а й його добу, атмосферу життя, його сучасників. Не лише однодумців та друзів, а й суперечників, опонентів та ворогів. Не лише ідеї, співзвучні Шевченковим, а й відмінні від них або ті, що їм протистояли, поняття і принципи іншого характеру, весь широкий спектр поглядів, інтересів та настроїв, що в своїй сукупності і становили ту історичну реальність, у якій він був собою» [1, с.38].

Під час проведення вправи «Мікрофон» я запропонувала своїм учням (8,9,10 класи) дати відповідь на запитання: «Як я оцінюю творчу спадщину Т.Г.Шевченка»? Майже 70% старшокласників назвали її як життєтворчу. Адже в його поезії, в його постаті, в його образі сприймається глибокий Шевченків зміст, що забезпечує функцію духовного життєтворення для українського суспільства.

Я вважаю, що на уроках української літератури потрібно виховувати в учнів потребу читати твори нашого легендарного земляка, формувати вміння не

тільки ознайомитися зі змістом, а, читаючи, розуміти його слово.

Шевченко – поет глибокий і складний. Звичайно, учні краще сприймають твори періоду ранньої творчості, а саме: «Причинна», «Катерина», «Лілея», «Тополя», «До Основ'яненка» і т.д. Бо в них автор говорить мовою символів народної поезії, наближує до пісень, казкових оповідей та незвичайних метаморфоз. Але ці твори лише на перший погляд видаються простими. Коли учні аналізують образи-символи, то роблять такі висновки: символіка, зокрема балад, ранніх поезій, також має глибокий зміст. В кожного є свої асоціації щодо сприйняття «трьох шляхів», «тополі», «лілеї», «дуба», «осоки», «степу», «вітру», тому, будуючи «асоціативні кущі», діти вчать сприймати ці слова не як терміни ботаніки, а як пояснення значення художніх образів. Адже в поетичній скарбниці Шевченка кожне слово варте уваги.

«Поетичне слово – еліксир для розвитку думки дитини», - так писав В.Сухомлинський. Ці слова актуальні й сьогодні. Адже поезія Тараса Григоровича – чудовий приклад охудожнення, «малювання» зорових та слухових образів. Він бачив світ як живописець, що пройшов найвищий на той час професійний майстер-клас у стінах Петербурзької академії мистецтв. Шевченко пізнав численні засоби його естетичного впливу на глядача, а пізніше і на читача. «Мистецтво автора виявляється у його здатності запрограмувати слово таким чином, щоб цю програму з максимально можливою повнотою відтворив читач...І якщо ми говоримо про нього, то прагнемо показати тло, на якому увиразнюється проблема «кінематографізму» художньо-літературного тексту, який довершено оприявлений у поезії Шевченка. І якщо погоджуємося із твердженням, що література є передовсім мистецтвом закодованої у слові візуальності, то водночас треба погодитися з думкою про необхідність розглядати проблему «кінематографічності» як одну з найважливіших проблем поетики художньо-літературного тексту» [2, с.24].

Твори Шевченка легко «піддаються» ілюструванню. Восьмикласники із захопленням створюють «кадри» - малюнки до вивчених творів «Ой три шляхи

широкії», «Думи мої...», «Мені однаково...», «Минають дні, минають ночі», коментують їх з допомогою цитат. Старшокласники (9,10 класи) також з великим інтересом монтажують відеоролики, поєднуючи творчу спадщину геніального земляка та фотоматеріал природи рідного краю.

«Процес асоціативної візуалізації був особливо важливим для Шевченка в ізоляції. Свої плани, задуми, мрії, особливо в неволі, він вважав більш значущими, ніж реальність... уява, асоціативні переходи, контамінації спогадів-картинок є для нього і сферою натхнення, високих переживань, і тим кристалічним розчином, у якому визрівають його твори. «Побудова» повітряних замків за допомогою чітких пластичних образів, т.зв. оживлення внутрішнім зором спогадів дитинства й нетривалих подорожей Україною – ліричних картин на кшталт «Садка вишневого», українських пейзажів... - це не лише варіації на теми українського світу, а й єдиний шлях відтворення й збереження того континууму – хай і віртуального – в якому ще може залишитися життєздатним глибинне «Я» художника-естета, українця, вигнанця-поета» [3, с.260,261].

Отже, поет створював своєю уявою віртуально-візуальний світ як іншу реальність, перебування в якій було для нього чи не єдиним способом духовного і фізичного виживання.

Не можу сказати чому, але багато учнів добре пам'ятають твір «Садок вишневий коло хати», часто цитують його напам'ять. Повертаючись до роботи над аналізом цієї поезії, вони доводять, що даний твір не можна назвати ідилією сімейного гніздечка. По-перше, він входить до циклу поезій «В казематі». По-друге, в ньому надто відчутна позиція автора як чоловіка-одинака, що не пізнав родинного щастя. Твір, однак, сприймається як пейзажна замальовка райської сімейної вечере, де автор милується в тім садку, в якому «хрущі над вишнями гудуть», «вечірня зіронька встає», «а мати хоче научати, так соловейко не дає». Учні з цікавістю досліджують зміну часу, що передана послідовним переліком явищ:

«плугатарі з плугами йдуть» - іще завидна,

«вечірня зіронька встає» - звечоріло,

«затихло все» - настала ніч».

Цікава також й історична тематика творчої спадщини, хоча в ній є багато авторських домислів. Але не випадково Тарас Григорович торкається славних і трагічних сторінок української минувшини, адже легенди, оповіді, перекази і пісні про давнину нашого народу оточували його змалку. Тому закономірне звернення Кобзаря, зокрема, до теми гайдамаччини, Коліївщини.

Вивчаючи героїчно-історичну романтичну ліро-епічну поему-епопею «Гайдамаки», дев'ятикласники досліджують історію Черкащини, знайомляться з біографічними фактами Максима Залізняка та Івана Гонти, співставляють реальні історичні події із задумом Т.Г.Шевченка. Адже поет вдається до перебільшення: реальний Гонта ризикує заради України життям і своїм привілейованим становищем, а герой «Гайдамаків» жертвує ще дорожчим – власними дітьми. Це спокута провини перед своїм народом, адже, служачи у загарбника, одружившись із полькою, Гонта зрадив Україну. Сцени вбивства й поховання Гонтою своїх дітей є кульмінацією в поемі.

Обговорюючи історичну лінію сюжету та лінію кохання Яреми й Оксани, групи «краєзнавців» та «літературознавців» роблять свої висновки, дають власну оцінку подіям, описаним у творі. А група «Рецензори» відшуковують схвальні і засуджувальні відгуки сучасників Шевченка. Ось один із них. В одному з листів до Тараса Григоровича його товариш П.Куліш пише, що в поемі «нема боротьби сил; ляхи всюди боягузи, ніякого опору, всюди гинуть. Від цього читач не співчуває переможцям, бо це «перемога м'ясників, а драма Ваша – кривава різанина, від якої мимоволі відвертаєшся» [4, с.85].

Вивчаючи творчість Т.Г.Шевченка, значну увагу приділяю інсценізації творів. Учні розігрують ролі улюблених героїв із творів «Катерина», «Причинна», «Наймичка», «Лілея», «Назар Стодоля», прагнуть доносити до глядачів своє бачення характерів, образів. Театральну педагогіку більше

полюбляють дівчатка. Це природно. Адже кожна дівчина мріє про щасливе кохання, шлюб і сім'ю, тому їм до вподоби гра жіночих ролей: і дівчина-покритка, і наймичка, і вдова, і мати – це уособлення жінок-українок, які в поезії Кобзаря злилися у величний багатостраждальний образ України - матері.

«Отже, для адекватного розуміння Шевченка потрібен історизм мислення. Треба знати його життя, його час, його оточення, стан України, Росії й світу. Треба, зрештою, знати або вивчати – «коло нього», з його допомогою – українську мову, його українську мову» [5, с.40].

Творчість Т.Г.Шевченка не можна не шанувати. Про це пишуть і мої учні:

Черпаєм силу й мудрість Кобзаря

І свято всі виконуєм завіти.

Вже колоситься радісно земля

І пісню вдячності йому співають діти [6].

Використана література:

1. Дзюба І. Шевченко захистить себе сам: Дивослово. Українська мова й література в навчальних закладах. – К.: №3, 2007.
2. Дзюба І. Шевченко захистить себе сам: Дивослово. Українська мова й література в навчальних закладах. – К.: №3, 2007.
3. Генералюк Л. Універсалізм Шевченка. – с.260,261.
4. Клочек Г.Д. Поезія Тараса Шевченка: Сучасна інтерпретація: Посібник для вчителя. – К.: Освіта, 1998.
5. Дзюба І. Шевченко захистить себе сам: Дивослово. Українська мова й література в навчальних закладах. – К.: №3, 2007.
6. Гилім Аліна. Поезія «Тобі, Тарасе». 10кл., 2014